

OBSAH

Slovo úvodem	7
Pohled skulinou na Horňácko na přechodu z 19. do 20. století	9
Jak se cestovalo na Horňácko před rokem 1928	25
Hudci Poznámky	41
Hudci I. U muziky	45
Hudci II. Gajdoš	55
Hudci III. Kornút, Trni, Miškeríci, Kubíci	63
Hudci IV. Pelaři, Baláž a Dudíci, U Sabotů, plechy	67
Studentská muzika	77
Štědrý večer na Horňácku kolem roku 1900	83
Draní peří I.	97
Draní peří II.	113
Draní peří III.	121
Jak přijímali v Hrubé Vrbce cizince za občana. Rok 1854	135
Obchodníci na Horňácku na přelomu z 19. do 20. století	141
Horňácký fenolog	147
Drobní podomní obchodníci a živnostníci na Horňácku	153
Jarmak ve Velké	171
O dvou rychtářích	183
Horňácké hory. (Vápenky: Pálení dřevěného uhlí)	189
„Kresání” loukotí	197
Jak se vybíraly kosal	203
O velickém ovčáku	211
Úhory	219
Amerikáni	227
Zvony	233
MVDr. Vladimír Pavlík	239
Ediční poznámka	245

„KRESÁNÍ“ LOUKOTÍ

Za velickým dvorem, který i s přilehlým mlýnem, jemuž se říkalo panský, patřil panství strážnickému, bývala kolem roku 1900 drvárna.

Bylo to velké prostranství, obehnané vysokým lačkovým plotem, do něhož se vyjíždělo širokou branou. Vjezd byl nedlážděný, hrbo latý a rozježděný tak, že za deštivého a blátivého počasí zapadala kola vozů až po nápravy, což tehdy patrně lidem nevadilo. Nikdo se nad tím nepozastavoval a nikdo se o úpravu vjezdu nestaral, ač tudy denně projížděly desítky povozů, které přivážely dříví z hor do drvárně a vyvážely odtud do Písku, do Veselí, do Strážnice na dráhu loukotě. A kdoví, kolik formanů kromě toho z blízkých i vzdálených dědin dojíždělo každý den do drvárně pro třísky a palivový odpad, vzniklý při výrobě loukotí, které byly základním vývozním produktem drvárně.

Drvárně si zařídil na pozemku pronajatém od panství obchodník Salomon Preis, který – tak jako Rosenblatt z Javorníka – obchodoval s dřevem, podle psané smlouvy nakupovaným v horách panství strážnického a podle nepsané v horách lichtensteinských. Dřevo sváželi formani do drvárně, kde z vybíraných, zdravých bukových polen najatí dělníci ručně vyráběli loukotě.

Říkalo se té práci „kresat úkotě“ a „kresáč úkotí“ musel mít sílu, zkušenost, jistotu v oku a přesnost v ruce.

Rovné, silné bukové kmeny v síle 38–40 cm pořezané ručně pilou na 80 cm dlouhé kusy a rozštípnuté za syrova po délce na čtyři čtvrtě byly základním výrobním materiálem.

Kulaté kusy kmenů štípali chlapi těžkým pantokem, klínem a kyjanicí a rozštípli po délce kus tak, že štěpná plocha byla rovná, pravidelná a bez odštěpu. A kdyby někdo změřil a zvažil všechny čtyři čtvrtky, nenašel by rozdílu, který by stál za zmínku. V takovém bezvadném rozštípnutí byl kus dovednosti.

V drvárně byla rozštípnutá polena srovnána ve forotách na volném prostranství, na němž byla zároveň pracoviště „kresáčů“, jedno od druhého tak daleko, aby bylo z dosahu třísek, odletujících od sekery. Mistři v „kresání úkotí“ byli chlapi ze Lhotek, z Vápenek, z Javorníka, ze Suchova, kteří byli v horách doma. Do hor pracovat chodili již od dětských let a práci s dřevem rozuměli již jako školáci. Schopnost a dovednost dědila a získávala jedna generace od druhé.

Při práci byl kresáč oblečen v běžném pracovním hornáckém úboru: konopná košile s širokými rukávy, sahajícími od půl předloktí, kolem krku s nízkým, bavlnkou bíle nebo červeně vyšitým obojkem, svázaným „oprátkama na punt“. Na nohou vysoké, holínkové boty a v nich zastrčeny v létě široké konopné gatě, v zimě volné nohavice z hrubého, nebarveného sukna.

Chlapi ze Lhotek (Hlotáci) nenosili tehdy vysoké boty. Měli obuty krpce, které přidržovaly pevně k noze „návlaky“. Noha byla ovinuta onucí, nebo vězela v silné, bílé huněné ponožce. Kolem onuce nebo ponožky byly otočeny „návlaky“ až nad kotník a zachycovaly i spodek nohavice.¹⁰⁷ Konopné gatě Hlotáci nosili kratší než ostatní Horňáci, sahaly jim kus nad kotníky a Hlotáci je nechávali volné, – nepřítahovali je k lýtku „návlakama“. Při „kresání“ je zahrnovali kolem lýtka. V zimě byl oblek doplněn beranicí až na uši a obnošeným kabátem z nebarveného sukna, přepásaným řemenem. Někteří křesali v létě nejraději bosky.

¹⁰⁷ Hlotácké krpce měly patu volnou, nezavřenou. Návlaky se protáhly koncovými otvory krců nad patou napříč a stažením upevnily krpce na noze. Kousek paty zůstal z části nekrytý krcem. Děcka ve Velké, kde se už krpce nenosily, pokríkovala na Hlotáky:

*Nestúpaj mi na návlaky,
odereš mi celé paty!*

Návlaky byly tenké, kožené řemínky, nebo kusy motouzu.

V drvární bývalo rušno od časného rána do pozdního večera v zimě, v létě.

Mezi vyrovnanými forotami bukových polen projížděly s praskotem a skřípáním do délky roztažené povozy, přivázející z hor náklad mohutných, dlouhých kmenů a klád, pod jejichž tíhou se kola bořila hluboko do rozježděné půdy. Vedle nich prázdné žebříňáky s proutěnými košinami zajížděly ke stanovištím, kde dělníci rovnali do pevných metrů odštěpky a třísky, které odlétaly jako odpad při kresání loukotí. Lidé z Velké a z okolních dědin si je odtud odváželi jako levnější palivo na vrchovatých fůrách. O kousek dál brali formani ze skladů loukotě a nahazovali je na žebříňáky, aby je odvezli do Písku, nebo do Veselí na dráhu.

Všude řinčivý hřmot projíždějících vozů, hluché nárazy skládaného nebo nakládaného dřeva, smýkavý, řezavý zvuk velkých dvouručních pil, tlučení kyjanic a buchot na klíny zarážené do štípaných polen a na všech stranách pokřikování formanů, pobízejících koně a vytáčejších své povozy mezi kladami, forotami polen a kopami odštěpků.

A ve všem tom shonu, hřmotu a tartasu, obklopeni kolem dokola kruhovým valem odletujících třísek, rozvážně a soustředěně „kresali kresáči úkotě“.

Kdo by chvíli kresáčovu práci pozoroval, pozná, že všechny jeho zdánlivě pomalé pohyby jsou účelně rozpočítané, že šetří silou, s níž musí při této těžké práci od rána do večera vystačit, že pracuje, jak se říká, s fortem.

Ani jedno tnutí ostrou sekerou na krátkém topůrku nesmí dopadnout chybně. Odnese la by si to loukoť, nebo noha, která loukoť přidržuje.

Před každým kresáčem je pevný podložený špalek ze silného pařezu, zaklíněný v zemi dřevěnými kolíky, aby při práci neuhýbal. Několik zářezů vyseknutých ve špalku pomáhá noze udržovat v žádoucí poloze vratké poleno – budoucí loukoť, z něhož odletují na všechny strany třísky a odštěpky pod mocnými seký široké, ostré sekery.

Kresáč má každý rozmach vyměřen přesně co do síly i směru. Faječka s krátkým troublem, zavěšená v levém koutku úst, doprovází každé mávnutí sekerou jako hodinové kyvadlo sem – tam, sem – tam. A silná, cvičená ruka, řízená jistým okem, zatne sekeru těsně vedle palce levé nohy, která se opírá o poleno.

Ráz, dvakrát, třikrát ... – Levá ruka obrátí těžké dřevo a znovu ráz, dva zajede ostří jako podle neviditelného pravitka hned sem, hned tam a již se z hrubého kusu dřeva vyklubává základní obloukovitý tvar loukotě, připravené pro jiné ruce k dalšímu přesnému zpracování.

Tisíce a tisíce takto přitesaných polotovarů vyrobily ruce hornáckých kresáčů. Ale Javorničané, Hlotáci, Suchovjané a lidé z Vápenek nepřenechávali právo výroby loukotí jenom firmě S. Preiss, který po roce 1900 zrušil drvárnou za panským dvorem a postavil si parní pilu na rozsáhlejším pozemku, koupeném od strážnického panství mezi Velkou a Javorníkem, kde výrobu rozšířil.¹⁰⁸

V horách bylo dřeva dost pro každého a loukotě byly dobrým obchodním zbožím, které šlo vždy na odbyt. A tak lidé ve volné chvíli neskládali ruky do klína. V každé chalupě se našlo v čas potřeby poleno, které bylo vhodné na loukoť a na dvorku byl pevný špalek, na němž bylo možno loukoť vykresat. A potom se šlo s loukotí, nebo dvěma na rameni jako s drobným platidlem do obchodu pro sůl, petrolej, cukr, tabák nebo pro jiné věci denní potřeby, nebo na hlt páleného.¹⁰⁹

Obchodník znaleckým okem odhadl cenu přinesených loukotí v poměru k ceně žádaného zboží a jednání bylo krátké: „...na této lúkoti je jakýsi súček, druhá též není akorátní, tož jedno s druhým spočítané – doneseš ešče jednu, abych neškodoval.“

Obchodníci skládali loukotě, které získali za své zboží na suchých, stinných místech a čas od času je od nich vyváželi formani na vrchovatě naložených fúrách do sjednaných odbytišť.

¹⁰⁸ Pila přešla po první válce do rukou inteligentního, podnikavého dělníka Jos. Šuránka z Blatničky, když Preiss cítil nebezpečí, hrozící z budování druhé pily, kterou zřizovala o několik set metrů dále, velká dřevařská firma Thonet. Po dřevařské krizi roku 1930 převzalo Thonetovu pilu strážnické panství, Šuránkova pila zanikla.

¹⁰⁹ Před první válkou dostal za 1 loukoť „paklu“ tabáku (= 4 grejcarey).

Kresání loukotí na Horňácku patří už minulosti. Možná si brzy naň nikdo ani nevzpomene, ani na ty staré kresáče.

Přesnost oka, sílu a jistotu ruky nahradily stroje a těžkou práci člověka převzal a hravě zdolává běžící pás v továrnách.

Formani už nevyváží z horňáckých dědin foroty loukotí a Horňáci přestali chodit s těžkou, doma vykresanou loukotí, jako s drobným platidlem do obchodu pro sůl a pro tabáček.

*Hore Velkú malovaná dlážka
kam sa ňe poděla šohajova láska.
Zaplakala stója u drvárně
až sa rozléhaly brněnské kasárně.*

O fašanku ve Velké nad Veličkou